Анна Покровская

ПЕТИМАТА ДОБРИ ИМПЕРАТОРИ НА РИМ

Време на разцвет за Римската империя

Нерва
Траян
Адриан
Антонин Пий
Марк Аврелий

Издателство
ПАРИТЕТ

ПЕТИМАТА ДОБРИ ИМПЕРАТОРИ НА РИМ
Време на разцвет за Римската империя
Нерва, Траян, Адриан, Антонин Пий,
Марк Аврелий
Автор: Анна Покровская
Превод: Георги Иванов
Редактор: Светла Николова
Издателство „Паритет“, София
224 стр.

Петимата императори от династията на Антонините: Нерва, Траян, Адриан, Антонин Пий, Марк Аврелий. По времето на тяхното управление от 96 г. до 180 г., което се характеризира със стабилност и липса на репресии, Римската империя достига своя най-голям просперитет.

Чрез живи образи, драматични обрати и размисли за природата на властта, авторът подтиква към размисъл: какво прави един владетел велик? Защо тези петима императори са изключение от мрачния списък на римските тирани? И възможно ли е същото съчетание на власт и мъдрост днес?

За поръчки на книги от сайта
www.paritetbf.com – 20% отстъпка.

Всички права са защитени. Никаква част от тази книга не може да бъде възпроизведена в каквато и да е форма без писменото разрешение на притежателя на авторските права.

ISBN 978-619-153-657-3

Съдържание

ВЪВЕДЕНИЕ

Римската държава до II век сл.Хр. 7

МАРК КОКЦЕЙ НЕРВА – ОСНОВАТЕЛЯТ НА ДИНАСТИЯТА 23
- Неочаквано възкачване на римския трон 23
- Предоставяне на свободи 33
- Икономически реформи 38
- Преторианската гвардия 44
- Осиновяването на Траян 48

ТРАЯН – НАЙ-ДОБРИЯТ ОТ ВЛАДЕТЕЛИТЕ 53
- Личността на императора 55
- Съпругата на Траян – Помпея Плотина 63
- Преследване на християни 67
- Войната с Дакия 70
- Траян строителят 77
- Колоната на Траян 79
- Войната на Изток 83
- Литературен живот в Рим 86
- Смъртта на императора 89

АДРИАН – НЕУМОРНИЯТ ИМПЕРАТОР 91
- Интрига при осиновяването 93
- Ранни години 96
- Начало на управлението 100
- Строителството на Андриан 104

Укрепване границите на империята 111
Възлюбеният Антиной 114
Мирната трансформация на Андриан 120
Юдейско-римски войни 126
Смъртта идва за императора 131

АНТОНИН ПИЙ – НАСЛЕДНИКЪТ НА ДОБРАТА ПОЛИТИКА 137
Пътят нагоре 137
Произход и семейство 148
Вътрешна политика 150
Дипломация и военна доктрина 155
Римска Британия при управлението на Антонин Пий 160

МАРК АВРЕЛИЙ АНТОНИН – МЪДРЕЦ НА ТРОНА 171
Семейство 172
Възкачване на престола 176
Императорът философ 180
Фаустина, съпругата на императора 186
Реформи 189
Преследване на християни 194
Войни 197
Наследникът Комод 205

ЗАКЛЮЧЕНИЕ 216

„Ако някой бъде попитан през кой период от световната история положението на човешката раса е било най-щастливо и процъфтяващо, той без колебание би посочил периода от смъртта на Домициан до възкачването на Комод на престола."

Едуард Гибън[1], английски историк от XVIII век

„Императорите, които са получили властта по наследство, с изключение на Тит, били лоши; онези от тях обаче, които получили властта по силата на осиновяване, се оказали добри; пример за това са петимата императори от Нерва до Марк (Аврелий). Когато императорската власт станала наследствена, тя изпаднала в упадък."

Макиавели

[1] **Едуард Гибън** е сред най-известните в света английски историци. Той е автор на „Залез и упадък на Римската империя" (в 7 тома), който е забележителен труд от 1776 – 1787 г., обхващащ историята на Древния Рим и Византия от края на II век до превземането на Константинопол от османските турци през 1453 г. Книгата излиза за първи път в превод на български език през 2003 г.

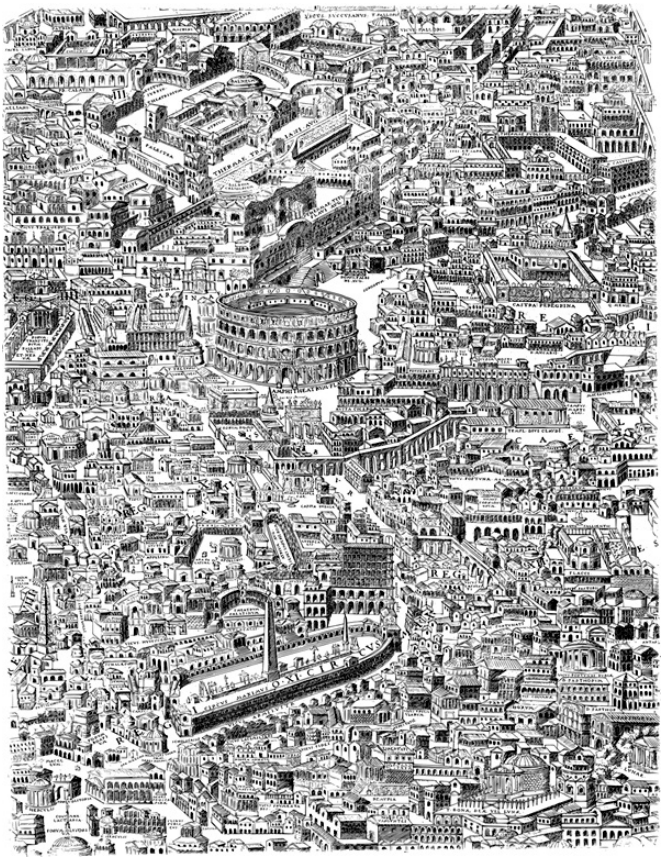

Карта на древен Рим.

ВЪВЕДЕНИЕ

Римската държава до II век сл.Хр.

Римската империя се радвала на много благоприятен климат. Търговските отношения се развивали основно чрез продажбата на земя и зърно в цялата империя. Финансовата система предлагала гъвкави лихвени проценти по кредитите. Робството все още съществувало, но робите имали възможност да се освободят и много от тях успявали да станат свободни чрез труда си.

Империята достигнала до значителен ръст – населението ѝ се увеличило до 70 милиона души. Производството на селскостопански продукти и добива на минерали процъфтявали. Мирната среда, добрите пътища и удобните пристанища допринасяли за развитието на търговията и комуникациите.

Въпреки това смъртността била висока, римляните страдали от глад и болести. Жените често умирали при раждане. Детската смъртност била висока: около една трета от новородените не доживявали до четиригодишна възраст.

Имуществено неравенство нараствало. Шестстотинте сенатори били изключително бо-

гати. Конниците[2] – две хиляди в Рим и тридесет хиляди в останалата част на империята, едрите земевладелци и членовете на градските съвети съставлявали богатата класа. По-малко заможни били собствениците на магазини, търговците, обменителите на пари, занаятчиите, лекарите, учителите, представителите на други професии и дребните държавни служители.

Останалата част от населението на империята били селяните – тоест бедни, но свободни земеделци. Робите съставлявали от 15 до 20 процента от римското население. До края на трети век в Италия не е имало данък върху собствеността или прогресивно данъчно облагане. Богатите ставали все по-богати и държавата се грижела за тяхното благополучие, но пътят към забогатяването бил затворен за бедните.

Римските граждани имали специални привилегии – получавали безплатно зърно, а понякога и безплатно олио; виното било субсидирано. Гражданите плащали и намалена цена за

[2] Римските конници, наричани Equites на латински, са били важна част от римската армия, особено по време на Републиката и ранната Империя. Те са били част от конническото съсловие, което било средна класа между плебса и патрициите. Те са имали ключова роля в битките, като осигурявали кавалерията и често служили като офицери.

обществените бани. Освен това хората с добри социални връзки и малко повече пари се радвали на спортули[3] (sportulae), „подаръци“ от богати граждани, които плащали на клиентите си за ежедневните посещения при своите покровители.

Клиентите от своя страна показвали уважение към своя покровител като го посещали редовно и го придружавали на обществени места, подчертавайки неговия престиж. Бедните римляни имали възможност да се наслаждават на безплатни театрални представления, състезания с колесници, гладиаторски боеве и боеве с животни. Многоетажните домове в Рим били пренаселени, което благоприятствло разпространението на болести и убийствени пожари.

Населението на Рим достигнало един милион души. Латинският език останал езикът на римската администрация, а по улиците на града можело да се чуе арамейски, келтски, египетски, германски, еврейски и най-често гръцки.

През II век градовете процъфтявали в цялата империя – от Лондиниум (днешен Лондон) до

[3] Sportulae (мн.ч. от sportula) е латинска дума, която означава „храна или пари, давани от патрони на клиентите“. В древен Рим, това е била практика, при която богати граждани давали на своите по-бедни клиенти храна или пари.

Берут (днешен Бейрут, Ливан). С придобиването на нови територии римляните основавали или възстановявали градовете. Някои нови градове били замислени като колонии за ветерани, други израствали от военни лагери, а трети ставали ключови търговски или религиозни центрове.

Новите градове били организирани по римски модел, но с оглед на местните традиции. Изграждали се прави улици, простиращи се от запад на изток и от север на юг. Малко отклонение от главния път можело да доведе до лабиринт от улици и алеи, където на всяка крачка се срещали безброй примери за местната архитектура.

Това била велика епоха за градовете. Провинциалните аристократи, следвайки модата на столицата, имали селски имения, но центърът на живота им си оставал в градския дом (това важи и за римския елит). Тези хора са служили в местни градски управи, изградени по модела на римския сенат. Те се стремяли към римско гражданство – привилегия, която императорите давали на все повече благородници в провинциите.

Такъв бил животът в ерата на петимата добри императори. Съществуват множество изображения и свидетелства за живота на обикновените римляни, хиляди артефакти от ежедневието на Римската империя.

Римски императори

Юлиево-Клавдиевата династия завършва с Нерон. Тиберий, Калигула, Клавдий и Нерон умират или насилствено, или при мистериозни обстоятелства. След смъртта на Нерон започва така наречената „година на четиримата императори“[4].

Оцелял през тези убийствени времена е 60-годишният ветеран-командир Веспасиан[5]. Той остава на власт десет години и умира от естествена смърт през 79 г., рядко постижение за римски император. Обожествен е от Тит, негов син и наследник. Те стават двама от тримата императори на династията на Флавиите, управлявала от 69 до 96 г.

---

[4] След смъртта на Нерон династията на Юлио-Клавдиите свършва и в продължение на една година на престола чрез държавен преврат се възкачват четирима императори. В крайна сметка политическата нестабилност в Римската империя е неутрализирана и централната власт е укрепена от Флавиевата династия, представители на която са Веспасиан, Тит и Домициан.

[5] Веспасиан идва на власт след Годината на четиримата императори и основава Флавиевата династия (69 – 96 г.). През своя 10-годишен принципат умиротворява и стабилизира Римската империя. Той е най-известен като организатор на триумфа на своя син Тит през 71 г., както и с това, че започва строителството на Колизея и Храма на мира в Рим.

Римската империя под управлението на Флавиите продължила разширяването си: тя разграбила Йерусалим, превзела северна Англия, Уелс и част от Шотландия. Наложила римска култура и свои собствени правила навсякъде.

През 79 г., по време на краткото управление на Тит, вулканът Везувий изригва. Смята се, че броят на жертвите е достигнал 16 000 души. Хората са имали време да се измъкнат – вероятно ден или два – тъй като от дълбините на вулкана се е носел тътен, който е разтърсвал домовете им, извивал се е гъст пушек, преди да избухне. А през 80 г. голям пожар унищожава много сгради в Рим, включително Пантеона на Марк Агрипа, построен век по-рано.

Тит умира през септември 81 г., или от чумна епидемия – друго бедствие, което сполетява Рим, или от ръката на брат си, 30-годишния Домициан, който скоро след това става император. Но той се превръща в налудничав деспот, обсебен от властта, и според Светоний не вдъхва нищо друго освен страх и омраза у всички.

Параноята му стигнала дотам, че галериите на двореца били покрити с отразяващи повърхности, за да се забелязват навреме евентуални убийци, промъкващи се зад гърба му. И въпреки това те го хванали: през септември 96 г., след 15 години на власт, императорът бил убит в спалнята си по време на следобедната си дрямка.

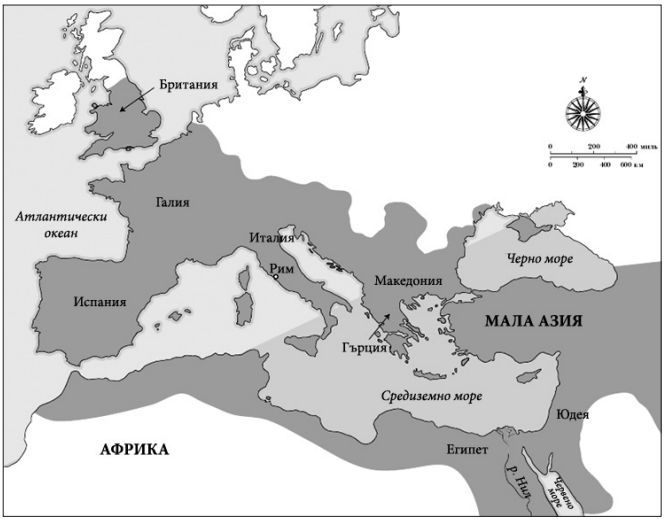

Римската империя по време на най-голямото си могъщество.

С това убийство тъмните времена свършват и започна златният век на Римската империя. Настъпва епохата на „Петимата добри императори", управлявали последователно през по-голямата част от следващия век. За разлика от Флавий и Юлий-Клавдий, тези мъже нямали роднинска връзка. Те били избирани или повишавани заради способности или лични качества. Системата се провалила едва когато властта от-

ново започнала да се предава по наследство и преминала в ръцете на Комод.

Отношението към живия император в целия римски свят е много подобно на това към божество. Той бил включван в ритуалите в чест на боговете, към него се обръщали на език, подобен на религиозния, и му приписвали определени божествени сили. Например името на Август е включено в текста на някои молитви. Избягалите роби можели да потърсят убежище, като се хванат за статуята на императора, точно както можели да се хванат за статуята на някое божество.

Първият „добър" император е Нерва, опитен политик и бивш съветник на Нерон. Нерва умира в началото на 98 г., след като е на власт само година и половина и не оставя деца. Той обаче решава проблема с наследника, като осиновява висок, красив, 45-годишен военен от Испания, който служи като губернатор на Горна Германия. Името му е Марк Улпий Траян (по-известен като Траян).

Траян става най-великият римски владетел след Август и може би най-добрият от всички. Плиний Млади подчертава, че Траян управлявал като гражданин, а не като тиранин. Той бил скромен и учтив, приятелски настроен, приветлив и човечен, предизвиквал е съчувствие и радост, а не ужас и омраза като предшествениците

си. Сенатът му дава официалната титла Optimus Princeps („Най-добър владетел“), а следващите императори са посрещани от сенаторите с думите felicior Augusto, melior Traiano („Дано да е по-щастлив от Август и по-добър от Траян“). При него Римската империя се разраства и се разпростира от Северна Англия до брегoвете на Каспийско море и Персийския залив.

Подобно на Нерва, Траян няма деца. Затова на смъртния си одър той осиновява и прави свой наследник далечен роднина и сънародник. Адриан става император през 117 г. на 41-годишна възраст. Той не бил воин като Траян, а образован изтънчен естет, любител на музиката, философията, литературата и архитектурата.

И първият император с брада – подражание на древните гърци, чиито скулптурни портрети той обожавал.

Адриан оставил на Рим повече от тридесет сгради като наследство.

Сред тях е възстановеният Пантеон, храмът на Марсово поле, издигнат от Марк Агрипа. Сградата е силно повредена при пожар – ударена е от мълния. Адриан направил такива промени, че тя се превърнала в една от най-красивите сгради в света – грандиозният ѝ купол се извисява в небето, а слънчевата светлина прониква през деветметров кръгъл прозорец.